

Literature

AKIpress Kyrgyzstan, May 3, 2012. "Президент недоволен работой по борьбе с коррупцией" [President not satisfied with anti-corruption efforts], available at <<http://kg.akipress.org/news:514651>>, accessed 18/5 2012..

Junisbai, Barbara, 2009. *Market Reform Regimes, Elite Defections, and Political Opposition in the Post-Soviet States: Evidence from Belarus, Kazakhstan, and Kyrgyzstan*. Bloomington, Indiana: Indiana University.

Henry E. Hale is associate professor of political science and international affairs at George Washington University. He is the author of *Why Not Parties in Russia?* (Cambridge, 2006) and *The Foundations of Ethnic Politics* (Cambridge, 2008), and is now completing a book manuscript under the working title *Great Expectations: Regime Dynamics in Eurasia 1992-2012 in Comparative Perspective*. E-mail: hhale@gwu.edu

Öhberg, Patrik, 2011. *Politiker med karriärambitioner – en omöjlig självklarhet. En studie om karriärambitionerens betydelse i den representativa demokratin*. Göteborg Studies in Politics 125. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Anmälan av Tommy Möller

SAMMANFATTNING AV AVHANDLINGEN

För att nå toppositioner inom politiken krävs en stark drivkraft. Det förstår alla. Men att belägga makthavares drivkrafter är metodologiskt komplicerat eftersom det är tabubelagt att öppet erkänna att man eftersträvar makt. Det gäller därför att kamouflera sina motiv att få makt, annars är det omöjligt att erövra positioner som ger makt. I svensk politik har detta varit särskilt tydligt när partierna ska utse partiledare. Dessa processer har fram till alldeles nyligen följt en särpräglad logik, där det säkraste sättet att misslyckas med att bli vald tycks vara att klargöra att man faktiskt vill bli vald.

Genom att uppmärksamma politiker med

karriärambitioner vill Patrik Öhberg i sin doktorsavhandling öka förståelsen för den representativa demokratins funktionssätt. Med avstamp i premissen om maktkampens centrala roll för den representativa styrelsen betraktas politikernas karriärambitioner som en grundbult för att demokratin ska fungera väl.

Öhberg konstaterar att redan de gamla grekerna intresserade sig för frågan. Exempelvis framhöll Aristoteles vikten av att ledarna har god karaktär, och den fråga vi alltid måste ställa oss när någon vill bli ledare är vilka motiv som driver den personen. Öhberg hänvisar till psykologisk forskning som visar att människor intuitivt kan se skillnad på personer som drivs av egna personliga maktmotiv och personer som drivs av altruistiska motiv. Följaktligen är det problematiskt om politiker som tillhör den förra kategorin dominerar våra beslutande församlingar. I förlängningen hotas, hävdas det, rentav demokratins legitimitet.

Avhandlingens syfte är således att vidga vår förståelse för "vilken roll de personliga drivkrafterna spelar i den representativa demokratin" (s. 24). Ett viktigt påpekande är dock att det är själva ambitionen, inte motiven bakom, som intresserar Öhberg. Men han finner teoribildningen kring motivintresseväckande och redogör i kapitel 2 för några inflytelserika teorier på området. Det finns sedan länge en överlappning mellan statsvetenskap och psykologi, där sådant som framstående politikers uppväxtförhållanden och självhävdebehov står i förgrunden. En pionjär är Harold Lasswell (1930), som var inspirerad av Freuds psykoanalytiska arbeten och betonade kopplingen mellan bekräftelsebehov och maktlystnad. Enligt Lasswell och en del efterföljare till honom är det framförallt människor med dåligt självförtroende, med ett starkt bekräftelsebehov, som kommer långt i den politiska världen. Hypotesen att makt är ett kompensatoriskt värde har sedermera verifierats av Alexander George

i en studie av den amerikanske presidenten Woodrow Wilson (George 1968).

Andra typer av förklaringsmodeller har dock dominerat forskningen. Sociologiska modeller, där omgivningen står i fokus istället för "the great man in history"-perspektivet, har betonat de kontextuella förutsättningarna. Mest tongivande har rational choice-modellen varit; med en träffsaker formulering skriver Öhberg att den rationalistiska aktörsteorin, som slog igenom med full kraft när Anthony Downs publicerade sin uppmärksammade bok *An Economic Theory of Democracy* (1957), blev partiforskningens motsvarighet till fysikens relativitetsteori. Sedan dess är det ett oomtvistat antagande att politiker är nyttoximerande aktörer.

Öhberg vill alltså undersöka om det i Sveriges riksdag finns ledamöter som strävar efter att göra karriär. Och om det gör det, hur de agerar för att lyckas, samt om de lyckas. I amerikansk forskning ses karriärambitioner som något naturligt och nödvändigt. I svensk politik är det mer tveksamt om fenomenet karriärpolitiker överhuvudtaget finns, enligt tidigare studier på lokal nivå (Gidlund & Möller 1999). Eller snarare: i vilken utsträckning det finns karriärpolitiker och på vilket sätt detta kommer till uttryck. I vårt particentrerade system gäller det för ledamöterna att ställa in sig i ledet och vara lojal; Öhberg citerar en socialdemokratisk riksdagsledamot som i Barrling-Hermanssons avhandling (2004) förklarar att den som öppet visar intresse för ett uppdrag är politiskt död. Att den politiska kulturen i Sverige är påverkad av Jantelagen illustreras av Öhberg med ett citat av Birger Schlaug där denne gör gällande att hans enda kvalifikation att bli språkrör var att han bar fjällrävenjacka och hade skägg. Och i riksdagen finns den s.k. anciennitetsprincipen – lite vanvördigt kallad senilitetsprincipen – som innebär att lång och trogen tjänst är en nog så viktig merit som kompetens vid fördelningen av utskottsplatser.

Hur definieras då "politiker med karriärambitioner"? Det handlar alltså om en

strävan efter att göra karriär. Att komma in i riksdagen, och att nöja sig med det, räknas inte i det här sammanhanget. Avhandlingen riktar in sig mot de riksdagsledamöter som vill komma längre. Det handlar om huruvida dessa har ett *långsiktigt* mål att komma längre, om dessa ledamöter vidtar *åtgärder* (agerar) för att nå detta mål – och detta mål ska vara *realistiskt* men samtidigt *svåruppnåeligt*. Det centrala operativa kriteriet är att ledamöterna ska sträva efter att byta till en position med högre status.

Långsiktigheten innebär att tidsdimensionen är viktig och utesluter sådant som tillfälligheter och slump. En person som inte är inne i politiken men som plötsligt blir uppringd av statsministern – detta hände några gånger under Göran Perssons tid som statsminister – och erbjuds en statsrådspost är således ingen karriärpolitiker (åtminstone inte fram till dess).

Att en riksdagsledamot ska vara villig att byta till en institution med en högre status är en vanlig operationalisering i tidigare forskning om karriärambitioner. I denna avhandling handlar detta om att ledamoten siktar på att komma in i regeringen eller att bli EU-politiker (EU-kommissionär, parlamentariker, gruppleddare eller utskottsordförande i parlamentet).

Beslutsamhet är ett viktigt kriterium i definitionen. Ledamöterna ska vara bestämda när det gäller sina framtidsplaner. Öhberg vill kunna utesluta möjligheten att karriärambitioner är ett uttryck för ett "nykomlingsfenomen". Om karriärambitionen är ungefär lika stor både hos ledamöter som suttit länge och de som är nyvalda skulle det indikera att det finns en beslutsamhet.

Materialet som avhandlingen baseras på är hämtat från de riksdagsundersökningar som genomförts vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg. Det är ett unikt material, dels genom att det möjliggör longitudinella analyser av ett slag som inte är möjligt i något annat land, dels genom att svarsfrekvensen är exceptionellt hög (90 procent). Utgångspunkten

för den empiriska undersökningen är en fråga från 1996 års undersökning, som gällde ledamöternas framtidsplaner. "Vad skulle du helst vilja vara om 10 år?" Det visar sig att 18 procent av ledamöterna kan tänka sig något av de uppdrag som ingår som ett första led i avhandlingens definition av karriärambitioner (dvs. kan tänka sig statsrådspost eller EU-kommissionär/parlamentariker). Vanligast var att ledamöterna såg framför sig en statsrådspost; 14 procent närde förhoppningar om en sådan. Inbegrips även de som vill nöja sig med att göra karriär i riksdagen – som grupp- ledare eller utskottsordförande – tillkommer ytterligare 11 procent som har karriärambitioner. Men dessa ingår alltså inte i Öhbergs definition.

Vilka har då karriärambitioner? Utifrån socioekonomiska variabler urskiljs följande gärningsmannaprofil: karriärpolitikern är en person under 35 år, boende i Stockholmsområdet (inräknat Uppsala och Södermanland) och har medelklassbakgrund. Om dessa kriterier uppfylls är sannolikheten 80-procentig att det finns ambitioner att stiga i graderna. Råkar man dessutom vara miljöpartist stiger sannolikheten till 97 procent, vilket med tanke på de operationella indikatorerna är en intressant observation eftersom Miljöpartiet vid denna tidpunkt var motståndare till ett svenskt EU-medlemskap och det inom partiet ännu fanns en stark opinion som motsatte sig tanken på regeringsmedverkan.

Men hittills handlar det bara om *potentiella* karriärambitioner. Öhberg vill ju ta reda på om potentiella karriärister menar allvar. För att det ska vara fråga om reella karriärambitioner krävs att ledamöterna agerar så att de har chans att *förverkliga* sina ambitioner. Hur sker det? Eftersom forskningen om detta är knapphändig, och inte ger någon vägledning, väljer Öhberg att formulera två alternativa scenarier. Det första går ut på att ledamöterna som vill göra karriär ska ligga lågt. I vår particentrerade och egalitära politiska kultur gäller det att inte sticka ut. Stöd för en sådan tolkning hämtas i ett antal utsagor från tidigare

ledamöter, som i olika sammanhang talat ut om livet i riksdagen. Det andra scenariot går tvärtom ut på att ledamöterna ska profilera sig, skapa sig ett utrymme. Öhberg knyter här an till Bernhard Manins tes om den representativa demokratins metamorfos; att vi håller på att få en publikdemokrati, där det är politiker med mediekompetens som styr.

Det är det andra scenariot som träder fram i materialet: ledamöter som vill göra karriär ligger inte lågt utan vill göra avtryck! De avviker (enligt egen uppfattning) oftare än genomsnittet från partilinjen, de talar mer än genomsnittet på gruppmötena. "Ledamöter med karriärambitioner är en grupp som betonar de egna åsikterna, ofta tar till orda och vågar utmana partiledningen" (s. 104). Det tycks finnas ett självförtroende bland karriärister. Ett intressant resultat är dock att gruppen "proffspolitiker" – de som var exempelvis ombudsmän eller politiska sekreterare när de invaldes i riksdagen – agerar enligt det första scenariot. Dessa ledamöter – som rimligen är de som har störst förtrogenhet med de egna partinormerna – tonar alltså ned betydelsen av att föra fram sina egna åsikter, ligger lågt på gruppmötena, och tenderar att vara kritiska till de kolleger som vill göra karriär.

Öhberg studerar även de ledamöter som (endast) vill göra karriär inom riksdagen och finner att de skiljer ut sig i förhållande till dem som vill göra karriär genom att byta till en institution med högre status (dvs. de som ingår i avhandlingens definition av "politiker med karriärambitioner"). Detta tas – på något oklara grunder – till intäkt för att den operativa definitionen uppfyller kravet på validitet: det hade, fastslås det, varit missvisande att i definitionen även inbegripa dem som vill bli gruppleddare eller utskottsordförande.

Hur går det då för ledamöterna med "reella karriärambitioner"? Det sista steget i analysen handlar om att söka utröna i vad mån dessa ledamöter är framgångsrika. Det visar sig vara fallet: karriärambitioner leder till karriärframgångar. Ledamöter med karriärambitioner kommer till att börja med

snabbare in i riksdagen. Framförallt är de mer framgångsrika i riksdagsarbetet: genom att följa de ledamöter som var med 1996 och som återfinns 10 år senare kan Öhberg visa att de karriärpolitikerna är mest framgångsrika. Denna slutsats kommer Öhberg fram till genom att utgå från ledamöternas karriärstatus mandatperioden 1994–98 och jämföra de båda grupperna när det gäller ”karriärpoäng” som de samlat på sig fram till 2006 (i form av statusuppdrag). Att ha karriärambitioner är således inte något som bestraffas i den svenska riksdagen.

Avhandlingens kanske viktigaste kapitel är kapitel 7, där Sverige jämförs med 10 andra Europeiska länder. Exakt samma fråga om karriärambitioner har ställts i 11 länder inom ramen för forskningsprojektet ”Political Representation in Europe”. Svartsbenägenhet varierade förvisso påtagligt – medan 90 procent av de svenska riksdagsledamöterna svarade var det bara 15 procent av de italienska parlamentarikerna som gjorde det – men bortsett från det framträder stora skillnader resultatmässigt. Sverige kommer näst sist med sina 18 procent karriärpolitiker medan grekerna vinner överlägset på 75 procent. Öhberg prövar om det är operationaliseringen av karriärambitioner som ligger bakom de stora skillnaderna. Genom att skilja mellan en bred och en smal definition (där den förra endast tar fasta på om respondenterna siktade på en regeringspost) framkommer att skillnaderna mellan länderna minskar något, men även med den smala definitionen är Sverige ett utpräglat lågambitionsland. Det är också i stort sett samma ordning mellan länderna.

Tre olika hypoteser testas till varför andelen karriärpolitiker varierar mellan länderna. Den första är att valsystem med personvalsinslag gynnar ledamöter med karriärambitioner. Den andra är att låg omsättningshastighet i samband med parlamentsval stimulerar ledamöternas karriärambitioner. Den tredje hypotesen är att den politiska kulturen påverkar, och att en mer egalitär politisk kultur minskar karriärambitioner. Det visar sig

att den sista hypotesen går att verifiera. En regressionsanalys påvisar ett samband mellan politisk kultur och karriärambitioner; oavsett om den breda eller smala definitionen används visar det sig att jämlikhet förklarar skillnader mellan länder. Jämlikhet operationaliseras här genom att jämföra andelen kvinnor i parlamenten, men för att kontrollera om detta mått är tillförlitligt används också ginkoefficienter. De båda andra hypoteserna är inte lika robusta som den tredje i förhållande till andra bakgrundsfaktorer, men medan personvalshypotesen inte alls förklarar skillnader visar det sig att omsättningshypotesen till viss del förklarar, om den smala definitionen av karriärambitioner (komma in i regeringen) används.

OMDÖME

Patrik Öhbergs avhandling håller vid en samlad bedömning hög klass. Analysen bygger på en genomtänkt design; metodologisk noggrannhet paras med en oförtruten strävan att vända på varje sten. Öhberg är en forskare som hellre problematiserar sina resultat än driver teser. Genomgående demonstreras gott omdöme; läsarens förtroende för det sätt på vilket författaren genomför sin uppgift växer för varje sida.

Svårighetsgraden i denna avhandling är hög. Låt oss rekapitulera utmaningen. Att det finns (gott om) karriärpolitiker vet vi, och nog bör åtskilliga fler riksdagsledamöter än de som hamnat i Öhbergs grovmaskiga nät ges det epitetet. Den motsägelsefulla titeln på avhandlingen signalerar det faktum att det är en självklarhet med karriärambitioner (samtidigt formuleras dock detta – om det finns karriärpolitiker över huvud taget – som en empirisk fråga). Framförallt indikerar titeln det som är den vetenskapliga utmaningen i projektet: att belägga de ambitioner som kamoufleras av sluga och skickliga karriärister. Att Öhberg lyckas är en bedrift.

Men även om det är ett grovmaskigt nät som lagts ut – poster som gruppledare och utskottsordförande hade exempelvis kunnat

ingå i definitionen av karriärpolitiker – är det en överraskande låg andel karriärpolitiker. Hur ska detta förstås? Nästan nio av tio i undersökningen (86 procent) skulle alltså säga nej om de fick frågan att ingå i regeringen, och nästan alla (98 procent) skulle avböja erbjudandet att bli EU-kommissionär. Blyga violer, kan man tycka. Eller är det helt enkelt den svenska politiska kulturen som kastar sin Janteskugga över resultaten? Etnologisk forskning visar att det i Sverige finns en stark konformitetssträvan, ett arv från bondesamhället, som innebär avsaknad av tolerans mot individer som utmärker sig på kollektivets bekostnad (Daun 2005).

Begreppet politisk kultur kommer in i slutet av avhandlingen som en av tre hypoteser till varför variationerna mellan länderna är så stora. Begreppet operationaliseras genom "graden av jämlikhet", närmare bestämt genom att jämföra andelen kvinnor i ländernas parlament. Begreppslikt är det dock viktigt att skilja mellan jämlikhet (klassrepresentation) och jämställdhet (könsrepresentation).

Vissa av de antaganden som ligger till grund för avhandlingens operationaliseringar framstår som diskutabla. Ett exempel är antagandet att det är rationellt för dem som vill göra karriär att vara tyst på partiernas gruppmöten. Det bygger på ett uttalande av en riksdagsledamot som citeras i en studie av Magnus Isberg (1999). På basis av detta uttalande uttrycker Öhberg förvåning över ett av sina resultat, nämligen att "en överväldigande majoritet" av karriärpolitikerna (65 procent) bryter mot normen. Men då måste man förstå att innebörden av normen inte är att alltid vara så tyst som möjligt. Det är förvisso sant att talträngda ledamöter ofta ses med oblida ögon, särskilt i de stora partierna, där många ska samsas om talartid. Men gruppledarna i utskotten – som kan antas vara karriärpolitiker – har i uppgift att föredra ärenden inför gruppen, och måste alltså tala en hel del.

En del resultat förvånar och hade med fördel kunnat bli föremål för mer ingående

analys och reflektion. Att endast fyra procent av karriärpolitikerna anser att det är viktigt med bra medierelationer framstår som anmärkningsvärt och falsifierar inte bara Bernard Manins tes om att vi har fått en "publikdemokrati" utan den etablerade föreställningen om den medieanpassning som skett i politiken. Avhandlingen hade nog också kunnat vinna i teoretisk skärpa om Öhberg följt upp Joseph Schlesingers tes, som citeras i avhandlingens inledning, om betydelsen av karriärpolitiker för att säkerställa den representativa demokratins vitalitet (Schlesinger 1994). Implikationerna av tesen är ju att det är viktigt att de folkvalda har incitament att bli omvalda, annars riskerar det politiska systemets responsivitet att minska. Är det således, kunde Öhberg ha frågat sig, ett demokratiskt problem att det finns så få politiker med karriärambitioner (så som det här mäts) i Sveriges riksdag?

Avslutningsvis finns också, som i så många andra doktorsavhandlingar, en iver över att motivera behovet av just den forskning man själv ägnat sig åt genom att kritisera tidigare forskning på området. På flera ställen i avhandlingen skriver Öhberg att tidigare forskare framställt karriärambitioner som ett "anatema" i svensk politik (exempelvis s. 21, 140, 141 samt baksidestexten). Särskilt mycket forskning om detta finns dock inte, och den som finns medger inte en sådan bedömning. Patrik Öhberg hade inte behövt konstruera en halmdocka för att rättfärdiga sin utmärkta avhandling.

Litteratur

- Barrling Hermansson, Katarina, 2004. *Partikulturer: Kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 159. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Daun, Åke, 2005. *En stuga på sjätte våningen*. Stockholm: Symposium.
- Downs, Antony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- George, Alexander, 1968. "Power as a

- Compensatory Value for Political Leaders”, *Journal of Social Issues* 24(3), s 29–49.
- Gidlund, Gullan & Möller, Tommy, 1999. *Demokratins trotjänare*. SOU 1999:130.
- Isberg, Magnus, 1999. *Riksdagsledamoten i sin partigrupp. 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbets-sätt och inflytande*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Lasswell, Harold, 1930. *Psychopathology and Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schlesinger, Joseph, 1994. *Political Parties and the Winning of Office*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Tommy Möller är professor i statsvetenskap vid Stockholms universitet. E-post: tommy.moller@statsvet.su.se

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.se